

Araştırma

ERTÉ VE TASARIMLARININ 20. YÜZYIL KADIN MODASI VE ART DECO AKIMININ ORTAYA ÇIKIŞINA ETKİLERİ

F. Engin Alpat* Aytül Papila**

Doçent Doktor, Çukurova Üniversitesi, alpat35@gmail.com ORCID: 0000-0003-2728-4288
Doçent Doktor, Beykent Üniversitesi, apapila@beykent.edu.tr ORCID: 0000-0002-4024-0899

Alpat, Engin, Papila Aytül "Erté ve Tasarımlarının 20. Yüzyıl Kadın Modası ve Art Deco Akımının Ortaya Çıkışına Etkileri," idil, 57 (2019 Mayıs): s. 559-576.
doi: 10.7816/idil-08-57-03

Öz

Bu makalenin amacı, Rus kökenli Fransız sanatçı Erté (Romain de Tiroff)'un, kültürel kökeni, yetenekleri ve sanat üslubunun 20. Yüzyılın başında ortaya çıkan bir endüstriyel tasarım ve sanat akımı olan Art Deco akımının görsel dilinin oluşumu ve aynı dönemdeki kadın modasındaki değişimi üzerindeki etkileri incelemektir. Sanatçının, 20 yüzyıl kadın modasındaki ve Art Deco akımının görsel dilinin oluşması üzerindeki öncü ve yaratıcı rolü, moda illüstrasyonları ve Paris ve ABD'deki sahne sanatları eserleri için yaptığı, dekor ve kostüm tasarımları üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Endüstriyel tasarım, moda, Erté, Art Deco, 20. Yüzyıl Kadın Modası

Makale Bilgisi
Geliş: 4 Ocak 2019

Düzeltilme: 17 Ocak 2019

Kabul: 10 Şubat 2019

Giriş

Bu makalenin amacı, Rus kökenli Fransız sanatçı Erté (Romain de Tirtoff)'un, illüstrasyonları, sahne dekor ve kostüm tasarımları ile 20. yüzyılın başında Paris'te ortaya çıkan bir endüstriyel tasarım ve sanat akımı olan Art Deco akımının görsel dilinin ve aynı dönem kadın modasının oluşumuna etkilerini incelemektir.

Bu makalenin yazımında uygulanan yöntem, temel kavramların çerçevelerinin belirlenmesi, sanatın toplumsal bir olgu olduğunu dikkate alarak, temel kavramların ortaya çıktığı ve geliştiği tarihsel süreçlerin ve toplumsal analizlerin yapılması; sanatçının yaşamı ve eserlerinin kronolojik bir bakışla incelenmesi, sanatçının 1912-1940 yılları arasında üretmiş olduğu eserlerinin (moda illüstrasyonları, film kostümleri), Art Deco'nun görsel dili ve kadın modası üzerine etkileri bakışıyla analizinden oluşmaktadır.

İnsanların, yetiştikleri toplumsal sınıf ve sanatı algılama şekilleri arasında bir ilişki vardır. "Pierre Bourdieu, sanat eserlerinin algılanması üzerine, toplumsal sınıf farklılıklarının etkili olduğunu söylemiş ve "rahat bir yaşam tarzından gelen insanların, yetiştirilme tarzları ve aldıkları sanat eğitimlerinden kaynaklanan bir şekilde, sanatı anladıkları, sanatı sanat için olarak kabul edip, ondan işlevsel bir amaç beklemediklerini ileri sürmüştür. http.27 "

Erté, Rusya'nın kültürel ve sanatsal başkenti olan St. Petersburg'da aristokrat bir ailede doğmuş, sanatsal yeteneklerini geliştirmiş ve bu çevrenin yaşam biçimi, onun ilerideki tasarımlarına ilham kaynağı olmuştur.

Erté, daha sonra, dünyanın modernizm ile çok hızla değiştiği bir dönemde, bu değişimin merkezlerinden biri olan Paris'te yaşamıştır. Sanatçının, yaşadığı dönemde, yeni bir üslubun ve modern kadın imgesinin ortaya çıkmakta olduğunu farketmesi, bu değişimi yakalaması ve değişim üzerinde söz sahibi olması, kişiliği ve yeteneği ile bu değişimi biçimlendirmesi ve eserleriyle ifade etmesi, onu Art Deco'nun öncü sanatçılarından biri yapmıştır. Bu makalede, sanatçının bu öncü rolü, ürettiği eserler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Bu

amaçla, öncelikle, temel kavramlar, "tasarım", "endüstriyel tasarım", "moda", "moda illüstrasyonu" kavramları ele alınacak, daha sonra, endüstriyel tasarım tarihi ve Art Deco akımının ortaya çıkışı üzerinde durulacaktır.

Tasarım sözcüğü, TDK Türkçe Sözlük'te, aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

a)- Zihinde canlandırılan biçim, tasavvur

b)- Bir sanat eserinin, yapının veya teknik ürünün ilk taslağı, tasar çizim, dizayn

c)- Bir araştırma sürecinin çeşitli dönemlerinde izlenecek yol ve işlemleri tasarlayan çerçeve, tasar çizim, dizayn

d)- Daha önce algılanan (felsefi olarak)

Tasarım, insanın doğayı ve çevresini biçimlendirme çabası ve bu çabayı gerçekleştirmek için çeşitli alet ve nesne üretimi olarak tanımlanabilir.

Endüstri kelimesinin TDK Türkçe Sözlük'teki karşılığı, sanayi olarak, "yeni teknolojileri uygulamadaki tavırları ve yasal durumları ne olursa olsun büyük, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gerçekleştirdikleri her türlü iktisadi etkinlik" olarak açıklanmaktadır.

Endüstriyel tasarım terimi, TDK Türkçe Sözlük'te, "(İng. Industrial design), belli bir gereksinimi karşılamak amacıyla ürünün görünüşü, değeri ve işlevlerinin geliştirilmesi ve ürünün üretimi için gerekli makine, donatım ve çevrenin tasarlanması" olarak tanımlanmaktadır.

Art Deco, 1920-1940 yılları arasında Batı'da etkili olmuş bir modern bir endüstriyel tasarım ve sanat akımıdır.

Moda sözcüğünün TDK Türkçe Sözlük'teki karşılıkları:

a)- Değişiklik gereksinimi veya süslenme özentiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik

b)- Belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük,

c)- Geçici olarak yeniliğe ve toplumsal beğeniye uygun olan.

"Moda (mode), Latince, oluşmayan bir sınır anlamındaki "modus"tan gelir. La Mode olarak da Ortaçağ Fransızca'sında kullanılmıştır (Partridge, 1959). Latince moda, modus ve modernus kelimelerinden türetilen moda ve modern kelimeleri, genel olarak, hemen şimdi, düne ait olmayan anlamlarını taşımaktadır. (Pektaş, 2006:1)"

Waquet ve Laporte'ye göre,"öncelikle bir hareket olarak algılanan moda kavramı, bunun yanı sıra bir varoluş, yaşam biçimi ve giyim tarzı olarak açıklanmaktadır (Waquet ve Laporte, 2011:7, Koç, F, Saatçioğlu,K. 2016:2589)

Toplumbilimsel bir alan olan "moda", yaşamın pek çok farklı alanında karşımıza çıkmaktadır. "Bernard ve Lobel tarafından yazılan "Fashion in Women's Clothes and the American Social System" makalesinde, moda dallarına göre, görsel sanatlar, mimari, din, felsefe, etik davranışlar, kıyafetler, fiziksel, biyolojik ve sosyal bilimlerdeki bazı değerler olarak tanımlanmaktadır. Sosyologlar ise, modayı, "tarzların sembolik olarak dışa vurumu" olarak tanımlamışlardır". Simmel'e göre moda toplumsal sınıfların farklılıklarına işaret etmektedir. Başka bir tanıma göre, moda, dillerin kullanışı, edebiyat, yemek, dans, müzik, eğlence, daha geniş bir tanımla, tüm sosyal ve kültürel sahaların elementleri olarak tanımlanmıştır (Bat, 2018:21)."

Moda, aynı zamanda, toplumsal olarak bir iletişim aracı olarak kabul edilebilir. Giyim, bireylerin, kimliklerini oluşturan cinsiyet, yaş, toplumsal sınıf, yaşama bakış, inanç, kültür gibi unsurlarını yansıtırken, moda bu unsurların zaman içerisinde edindiği biçimleri (üslupları) ve bireyin bu biçimler ile olan ilgisini yansıtmaktadır.

"Moda, yeni bir stilin üretilmesi, bu stilin, tüketicilere tanıtılarak kabul edilmesi ve daha sonradan planlı bir şekilde eskitilmesi sürecidir. (Kaiser, 1997:4). Diğer bir tanımla, moda, benzerlik ve uyumun cazibe ile farklılaşmanın ve değişimin cazibesini birleştiren toplumsal bir olgudur (Frisby ve Simmel, 2003:41)" (Tüfekçi, 2014:9).

Bu tanımları temel aldığımızda, "moda"nın toplumsal olarak etkin olan geçici bir değişim olduğunu öne sürebiliriz.

Moda, "kıyafet çeşitliliği olarak ele alınırsa, eski çağlardan beri var olduğu ileri sürülebilir. Modanın insan ile başladığı görüşü, değişik ülkeler ve çağların kendine özgü giyim, aksesuar ve mobilya biçimlerinin birer moda biçimi olduğu kabul edilerek bugünkü anlamıyla değil de daha geniş bir anlamda kullanıldığında doğru kabul edilebilir (Barbarosoğlu, 1995:19)". Ancak, sosyolojik olarak modanın sanayi devrimi sonrası başladığı kabul edilmektedir.

Giyim modası, Batı toplumlarında, üst sınıfın kendini diğer sınıflardan farklılaştırdığı, bir ayrıcalık olarak gelişmiştir. Sanayi devriminden sonra, artan kumaş üretimi ve 1851'de dikiş makinesinin bulunması, alt toplumsal sınıfların, üst toplumsal sınıfın giyim tarzını daha ucuz kumaşlar ile taklit edebilmesini sağlamış ve modanın demokratikleşmesi başlamıştır. Ancak, üst sınıf, bu duruma modayı değiştirerek cevap vermiştir. "Alt toplumsal sınıfların üst toplumsal sınıfın zevklerini taklit etme çabalarına karşılık olarak, üst sınıf, yeni zevkleri benimsemiş ve aradaki mesafeyi korumuştur" (English,7:2013). 19. Yüzyılın ikinci yarısında "haute couture (yüksek dikiş)"in ortaya çıkması, daha önceki mütevazı terzilerden farklı olarak, moda tasarımcısını bir sanatçı ya da deha konumuna yükseltmiş ve yeni bir elitizm yaratmıştır (English 8:2013). Haute couture¹'un müşterileri, lüks malzemeler ve gelişmiş el işçiliğini ve uzmanlaşmış zanaatkarlığı karşılayabilecek olan, aristokratlar ve burjuvalardır.

20. yüzyılın ilk yarısında, moda, üst sınıfa yönelik haute couture üretiminin yanı sıra, bir endüstri tasarımı alanı olarak, Batı toplumlarının orta ve alt sınıfların da yaşam biçimini belirlemektedir. Erté, 20. Yüzyılın başında kadın modasının başkenti Paris'e geldiğinde, Batı toplumları büyük bir dönüşüm içerisindeydi. Modernizm, tüm gücüyle yaşamı değiştirmektedir. Moda tasarımcıları da, bu değişimi hissederek, kendi alanlarında büyük yenilikler yapmakta ve geleceğin kadını ve modasının ilk çizgilerini oluşturmaktadırlar. Erté de bu ekibin bir parçası olur ve yaptığı moda illüstrasyonlarıyla özellikle kadınların toplumsal hayata katılımında

¹ Haute Couture: Kişinin özel beğenisine göre tasarlanmış, özel tasarım, ismarlama elbise

ve özgürleşmelerinde etkili olan tasarımlar üretir.

"Resimleme tekniği olarak tanımlanan illüstrasyon; kullanıldığı alanlara bağlı olarak; doğa, tıbbi, adli, teknik, bilgi ve istatistik, moda, reklam, yayın illüstrasyonları olarak adlandırılmaktadır (Jennings, 1987: 12-16; Akt.: Sunerli, 2017: 7). Reklam illüstrasyonları içerisinde sayılabilecek moda illüstrasyonları, insan figürünü temel alarak hazırlanmış etkili, çarpıcı olan genellikle abartılı tasarımlardır. Moda illüstrasyonlarının temel amacı, bir görüntüyü ya da ürünü satmaktır. Bu bir tür reklamdır, göz alıcı olmalı, müşterilerin dikkatini çekmelidir (Hidayetoğlu, 2008: 30; Akt.: Sunerli, 2017: 16, Sunerli, 2018:184)."

Moda illüstrasyonlarının tarihi, Avrupa'nın 16. Yüzyılda dünyayı sömürgeleştirmeye başlamasıyla paralel gelişmiştir. Batıların, kendilerinden farklı ve uzak toplumların yaşamları ve giyimlerine karşı merakları, gravür tekniğiyle yapılmış resimlerin olduğu kostüm kitaplarının üretilmesini getirmiştir. 18. Yüzyılın sonlarına doğru, yalnızca modayı konu alan, moda illüstrasyonlarının olduğu süreli yayınlar yayımlanmaya başlanmıştır. 19. Yüzyılda moda dergilerinin yayımlanmaya başlanması ile, moda illüstrasyonları büyük önem kazanmıştır. 20. Yüzyılın başında, moda dergilerindeki moda illüstrasyonları, Batı toplumlarına, moda olan giysileri ve moda kültürünü yaymak için etkili olarak kullanılmıştır.

Érté'nin Paris'e geldiği yıllarda, moda illüstrasyonları, altın çağını yaşamaktaydı. Paris'in 20. Yüzyılın başına, dünya sanatının ve kadın modasının merkezi olması, bu şehirde yaşayan moda illüstratörlerine, en yeni sanat akımları ve kadın modasının yeni eğilimlerine ulaşmalarını sağlamaktaydı. İllüstrasyonların yer aldığı, Gazette du Bon Ton gibi, Fransız moda dergileri, Avrupa'da olduğu kadar ABD'de de modayı belirlemekteydi.

Érté'nin moda illüstrasyonları yaptığı "1910 ve 1920'li yıllarda, moda illüstrasyonları, Paris'teki moda endüstrisi tarafından, varlıklı müşterilere "haute couture (yüksek dikiş)"un ayrıcalığını sunmak için bir araç olarak kullanılmaktaydı. Bu ayrıcalık, moda illüstrasyonlarının modernite ve tüketicinin bireyciliği (özellikle Yeni Kadın imgesi)

ile doğrudan bağlantılı olması, üslup olarak olarak avant-garde² sanata yakınlığı ve lüks eşyaları taklit etmesi ile sağlanmaktaydı" (http.28).

Fransa'da 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, moda illüstrasyonları, sanat eserleri olarak kabul edilmekteydi. Günümüzde, bu dönemin illüstrasyonları "yalnızca sanat eserleri olarak değil, aynı zamanda, kısa ömürlü olmaları ve ticari bir bağlamda kullanıldıkları için, toplumların çağdaş arzularını yansıtan birer tarihi belge olarak görülmektedir (Aynsley, 2007:6). 1910'lardan başlayarak, 1930'ların ilk yıllarına kadar, moda illüstrasyonları, illüstrasyon estetiği ve üslubuna bir bütün olarak odaklanmakta, giysiyi görsel olarak tanımlamaktan çok, bir moda, mimarlık ve iç mekân tasarımı üslubu olan "Art Deco" üslubunu yaratmak için, figürü Kübist ve diğer avant-garde etkilerle eritmekteydi (Davis, 2006:56, Aynsley 2007:47, Ray, 2005:27), http.28"

Tasarım, insanın doğada varoluşundan itibaren sürdürdüğü bir etkinlik olarak görülürken, endüstriyel tasarımın başlangıcı, sanayi devrimi sonrasındadır. Makineleşmiş üretim için tasarım yapma ihtiyacı, 19. Yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de Arts and Crafts hareketi ile ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi sonrası İngiltere'de ortaya çıkan makineleşmiş ürünlerin estetiksiz görünüşleri, bu akımın öncüsü William Morris'in el emeği ve doğal üretime dönüş anlayışını getirmiştir. Sanat ve zanaat arasındaki ayrımı ortadan kaldırmayı amaçlayan bu akım, bir yandan geçmişe dönüşü önerirken, diğer yandan da, mimarlıktan iç mekân tasarımına, mobilya, grafik, kumaş ve tekstil tasarımına kadar geniş bir alan içerisinde, biçimsel bir dil ile yeni üretimlerin yapılması, modern tasarım anlayışının öncüsü olmuştur.

Bu akımdan etkilenerek ortaya çıkan ve 1890-1910 yılları arasında etkili olan Art Nouveau akımı, Arts and Crafts hareketinin, makineleşme karşıtı tavrını sürdürür. Doğaya, el üretimine geri dönüşü, nostaljik bir tavırla savunan Art Nouveau akımı, Avrupa'nın önemli başkentleri Paris, Viyana ve Brüksel'de ortaya çıkar ve ABD'de New York ve Chicago'ya yayılır. Sonbahar renklerinden ve bu

² Avant-garde: Kültür ve sanat alanlarında yenilikçi kişiler ya da deneysel işler demektir.

mevsimde yapraklarını döken sarmaşık ve diğer bitkisel formlardan, kadın bedeninden, Uzakdoğu sanatı ve ev eşyalarından esinlenerek oluşturulan tasarımları, mimarlık, iç mekân tasarımı, mobilya, ev eşyaları, tekstil, grafik tasarım gibi alanlarda görülür. Art Nouveau iç mekân tasarımlarında ve ev eşyalarında ahşap, cam ve demir malzemeler, doğal formlara benzetilerek biçimlendirilmiştir. Üslubun etkin olduğu ilk yıllardaki doğal formlardan alınan kıvrımlı çizgileri, daha sonraki dönemde, Glasgow'da ortaya çıkan geometrik formlarla yer değiştirir.

Arts and Crafts ve Art Nouveau akımları, maki-neleşmeye karşı olmakla birlikte, özellikle tekstil, grafik ve ev eşyaları alanlarında tasarlanan eserleri, makinelerle üretilmiştir. Modern üslupların başlan-gıcı olarak kabul edilen Art Nouveau, modernleş-menin simgesi olan küp formunu, kıvrımlı bitkisel çizgiler ile birlikte kullanmıştır.

Almanya'da Weimar'da 1919 yılında kuru-lan mimarlık ve endüstriyel tasarım okulu olarak kurulan Bauhaus, daha sonradan, 20. Yüzyılın bir tasarım felsefesi haline gelmiştir. Okulun kurucu-larının, sanat ve zanaat arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak ve sanat ve endüstriyel tasarımı birleş-tirmek amaçları doğrultusunda, sıradan insanın ulaşabileceği, işlevsel, estetik ve yalın ürünler tar-sarlamalarıyla yirminci yüzyılın modern tasarım anlayışını belirlemiştir.

Art Deco akımı, endüstriyel tasarım düşüncesini, modernleşmenin getirdiği yeniliklerden yarar-lanma aşaması olarak düşünülebilir.

Art Deco akımının başlangıcı olarak, Paris'te 1925 yılında düzenlenen Exposition Internationale des Art Decoratifs et Industriels Modernes (Deko-ratif Sanatlar ve Modern Endüstriler Uluslararası Sergisi) kabul edilmektedir. Bu sergi, Avrupa ve ABD sanatı ve endüstri tasarımı üzerinde büyük etki yapmıştır.

Art Deco akımının kökeninde, Eski Mısır sa-natı, Japon lake işçiliği, Rus sanatı, 20. Yüzyıl ba-şında ortaya çıkan Fovizm, Kübizm gibi resim ve heykel sanatı ve soyut sanata doğru yönelim, An-tik Yunan ve Roma mimari süsleme motiflerinden

esinlenen metal işçiliği ve Afrika kabile sanatının izleri görülür. (Bayer, 1990:16)

Art Deco mimari üslubu, Fransa'da, Paris'te ortaya çıkmış, İngiltere ve ABD'ye yayılmıştır. ABD'de I. Dünya savaşı sonrası hızlı endüstri-leşmeyle artan üretimin getirdiği bolluk ve refah, eğlence çılgınlığı ile yeni olana düşkünlük, bu üs-lubun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Mimari, mobilya, iç mekân tasarımı, dekorasyon, görsel sanatlar ve moda gibi alanlara yansıyan sosyal değişimlerin etkisi Art Deco'nun şekillenmesinde de etkili olmuştur. Art Deco uygulamaları başlıca, yüksek fiyatlı malzemelerin kullanılmasıyla ayırt edilmektedir. Art Deco akımının resim sanatındaki temsilcileri arasında, akışkan ve aerodinamik fır-ça darbeleri ile Rus-Polonya asıllı portre ressamı Tamara de Lempicka, Robert ve Sonia Dealunay sayılabilir. (http.19)

Art Deco, kendinden önceki Art Nouveau gibi, görsel sanatlar, mimarlık ve sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan endüstriyel tasarım alanlarında etkili olmakla birlikte, Art Nouveau'nun yuvarlak çizgi-leri, doğaya ve el emeğine dönüşü öneren geçmişe nostaljik bakışı yerine, Art Deco'nun geometrik tasarımları ve zig-zag çizgileri, modernizmin ve makine üretiminin yüceltilmesi anlamına gelmiş-tir. Art Deco akımının görsel dili, siyah, beyaz ve altın sarısı renklerinin yoğun olarak kullanıldığı, Eski Mısır, Yunan ve Rus sanatından alınan motif-lerin ve geometrik biçimlerin, abartılı ve görkemli, metalik pırıltılarla uygulandığı, güç ve zenginliğin, 20. Yüzyılın modern yaşamının lüks ayrıntıları ola-rak özetlenebilir.

Erte'nin Yaşam Öyküsü

Erté, Romain de Tiroff adıyla, 23 Kasım 1892 tarihinde, St. Petersburg'da, aristokrat bir ailede dünyaya gelir. Baba tarafından, ailesinin erkek bireylerinin Rus İmparatorluğu'nun deniz kuvvet-lerinde görev yapma geleneğini sürdürmesi bekle-nirken, yaşamının ilk yıllarında ona hediye edilen oyuncak askerlerle oynamayı reddederek, kendine başka bir yol çizeceğinin ilk sinyallerini verir. Ço-cukluk yıllarında sanat yeteneği ortaya çıkar. Beş yaşındayken yaptığı bir çizimi, annesi kendisine el-bise olarak diktirir. Desen ve sahne sanatları onun

temel ilgi alanları haline gelir.

St. Petersburg'da çok iyi bir eğitim alır. İngilizce, Fransızca ve Almanca'yı akıcı konuşmaktadır. Ailesi ile birlikte Avrupa seyahatleri yapar. Hermitage Müzesi'nde geçirdiği zamanlarda, sanat tarihini yakından inceler. Antik Yunan vazo resimleri ve babasının kütüphanesindeki İran ve Hint minyatürleri, yaptığı desenlerin esin kaynağı haline gelir. Şehrin ünlü lisesi Kronstadt'tan 1911 yılında mezun olur. Ailesinin Rus Deniz Kuvvetlerine katılma ya da devlet memuru olması için yaptığı baskıya direnir ve mimarlık okuyacağı sözü ile 1912 yılında, Paris'e eğitim almaya gider.

Adının ve soyadının baş harflerinin Fransızca telaffuzunu, (R-T: Érté) kendi adı olarak benimseydiği Paris'teki ilk ayları, moda illüstratörü olarak iş aramak, başvurduğu yerlerden geri çevrilmek ve bunun getirdiği para sıkıntısıyla geçer. Dönemin önde gelen modacı Paul Poiret'in eskiz sanatçısı ve tasarımcı olarak iş vermesi, ona ihtiyacı olan deneyim ve görünürlük kazandırırken, tutkusu olan tiyatro ile de ilgilenebileceği bir gelir de sağlar. Poiret için moda illüstrasyonları yaparken, Paris, Londra ve New York'taki tiyatro prodüksiyonları için, dekor ve kostümler tasarlar. (Loving, 2010: 11)

1914 yılında, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Poiret, modaevini kapatıp orduya katılınca, Érté Monte Carlo'ya yerleşir. Harper's Bazaar³ dergisi için illüstrasyonlar yapmaya başlar. 1915-1937 yılları arasında süren bu çalışmada 240 adet dergi kapağı ve iç sayfalar için 2500 çizim yapar. Derginin sahibi olan William Randolph Hearst ile tanışması, ona ilerideki yıllarda Holywood film endüstrisinde çalışma olanağını sağlayacaktır. (Loving, 2010:11, Spencer, 1970:30)

1923 yılında Paris'e döner. Art Deco akımının ortaya çıktığı bu yıllarda, sahne sanatlarına duyduğu ilgi nedeniyle, Avrupa ve ABD'deki tiyatro, opera ve bale prodüksiyonları için dekor ve kostüm tasarımları yapar. Dönemin ünlü sanatçıları, oyuncular ve dansçılarıyla birlikte çalışır. 1920'li yıllarda, Paris'in ünlü sahne şovu Follies Bergere⁴ 'in 3 ABD'de 1867 yılından itibaren yayınlanan, üst ve orta sınıfa yönelik moda dergisi

4 Paris'te 1869'dan beri faaliyette olan, görkemli ve gösterişli dekor ve kostümler içerisinde dans gösterilerinin sunulduğu mekân

efsanevi dekorlarını tasarlar. ABD'li George White'in New York'ta sunduğu "Scandals"⁵ (Skandal)ın yedi edisyonu için setler ve kostümler tasarlar.

MGM Stüdyolarının sahibi Louis B. Mayer, Érté'yi, 1925 yılında Ben Hur sessiz filminde set ve kostüm tasarımcısı olarak görevlendirir. Bu çalışmasından sonra, Dance Madness (Dans Çılgınlığı), The Mystic (Gizemli), A Little Bit of Broadway (Bir Parça Broadway), Sally, Irene ve Mary" filmlerinde, Joan Crawford, Norma Shearer ve Aileen Pringle gibi oyuncuların kostümlerini tasarlar. Érté, stüdyo sistemi içerisinde bir "sanatçı" olarak varolmakta zorluk çeker. Bu yüzden, Hollywood'daki mevcudiyeti, kısa sürer.

1940'ta Almanya'nın Fransa'yı işgal etmesiyle, yaşamı zorlaşır. Nazi rejiminin kontrolü altında, varlıklarını sürdürmeye çalışan tiyatrolar için, tasarımlar yapmaya devam eder. Savaş yıllarında, ABD'deki Bergdorff Goodman⁶ mağazası için ve Ziegfeld Follies⁷ gibi ünlü sahne şovları, tiyatro ve operalar için, kostüm ve dekorlar tasarlar. Savaşın bitiminden sonra, 1940'lı yılların sonu ve 1950'lerde Paris opera ve balesi için kostümler tasarlar.

1960'larda, Batı sanat dünyası, Érté'yi yeniden keşfeder. Sanatçının eserleri ve Art Deco akımı üzerine Paris, Londra ve New York'ta sergiler açılır. 1967 yılında New York'ta Érté'nin 170 adet eserinden oluşan serginin tüm koleksiyonu Metropolitan müzesi tarafından satın alınır. Bu durum, dünya sanatında, yaşayan bir sanatçı için ilktir. Aynı yıllarda, Érté, yeni malzemeler ve karışık tekniklerle heykeller yapmaya başlar. Yeni baskı teknikleri dener.

1967 yılında televizyon dünyasına girer, ABD'deki ABC kanalı için, "The Silent Night" (Sessiz Gece) balesi için, kostümler ve dekorlar tasarlar.

1970'li yıllarda, baskıları için, taşbaskı yerine, detaylara daha hakim olduğu serigrafik tekniğini

5 New York, Broadway'de Ziegfeld Follies'ten esinlenilerek 1919-1939 yılları arasında sergilenen revü gösterisi

6 New York'ta 1899 yılından beri faaliyet gösteren, lüks tüketim markalarının satıldığı büyük mağaza

7 New York, Broadway'de, 1907-1933 yılları arasında sergilenen, güzel kadınların, abartılı kostümler ve dekorlar içerisinde dansettiği müzikal

kullanmaya başlar. 1970'li ve 80'li yıllar, Erté için çok yoğun geçer. Tiyatrolar için tasarımlar yaparken, adına açılan sergilerin ve partilerin açılışlarına katılır. Yaşamı ve eserleri üzerine belgesel filmler çekilir. Bu yıllarda, bronz heykeller üretir, mücevher, ayna ve vazo gibi küçük ev eşyaları ve Courvoisier konyakları için şişeler tasarlar.

1987 yılında, 1982-1987 yılları arasında yaptığı ikiyüz adet renkli, serigraf baskıyı bir kartalog olarak yayımlar. Erté'nin daha önceki Harper's Bazaar illüstrasyonları ve bu katalogta yer alan çalışmalarının temel özelliği, sanatçının, farklı kültürler ve dönemlerden esinlenerek idealize ettiği, ultra feminen ve zarif kadın imgesidir. (Loving, 2010: 12)

Sanatçı, 1990 yılında, hayatını yitirir.

Rus Kültür ve Sanatının Art Deco Akımının ve 20. Yüzyıl Batı Kadın Modasının Oluşumuna Etkileri

Rusya, 18. Yüzyılda, Çar Büyük Petro'nun çabaları ile Batılılaşmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren, Rus devlet yapısı ve yaşam biçimi, Avrupa'yı örnek almıştır.

Giyim kültürü açısından, Rusya'da Batılılaşma 18. Yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Batılı girişimciler, Avrupa modasını Rus aristokrasisi ve üst sınıfına tanıtmışlardır. 19. Yüzyılın başında, Ruslar, Avrupalı moda dergilerini takip ederken, kısa zamanda Rus moda dergileri de yayımlanmaya başlanmıştır. Rus aristokrasisinin kadınları, Paris modasını yakından takip etmiş ve en son moda giysileri giymek için yarışmışlardır. Orta sınıfı ve hatta köylüler bile, Batı giysilerinin etkisiyle, geleneksel giysilerini terk etmeye başlamışlardır. 19.yüzyılda Fransız kültürü, bütün dünyada olduğu gibi, Rusya'da üst kültür olarak benimsenmiştir. Rus aristokratları Fransız kültür ve sanatına büyük bir hayranlık duymuş, kendi aralarında Fransızca konuşmuş ve davranış biçimlerinde Fransız etiketine uymuşlardır. Rusya'da süren Batılılaşma tartışmalarına karşı bir görüş, Rus entelektüelleri tarafından, Rus halkının kendi özüne dönmesi ve kendi kültürel kimliğiyle barışması olarak, 20. yüzyılın başında geliştirilmiştir. Rus moda tasarımcıları, Rus halk sanatında esinlenerek geleneksel motifle-

ri, yeni ve modern bir anlayışla yorumlayan giysiler üretmişlerdir. "Rus modernizminin öncü sanatçılarından biri olan Sergey Diaghilev, bale için "Rus dansçılarının barbarizmi, dünyanın gençliği ile birlikte genç ve yeni iken, teknikleri eğitimi ve uygardır. Bu sanatın mesajı yarı Asyatik iken, yöntemleri yarı Avrupalıdır. Malzeme barbarlık içerebilir, ancak onların ustalığı, aşırı uygarlaşmıştır" demiştir. Diaghilev'in, Rusya'nın ilkel, Asyalı özü ile Batı'nın biçimlerini birleştirmeyi öneren tavrı, modayı da içeren tüm sanat alanlarını etkilemiş ve Rus modern sanat estetiği için belirleyici olmuştur (Ruane, 1996: 321-322)". 20. Yüzyılın başlangıcında ortaya çıkan, modern Rus sanatı ve modası, Avrupa sanatı ve Art Deco akımının görsel dili ve modasının ortaya çıkışı üzerinde üzerinde büyük bir etki yapmıştır.

Rus sanat yöneticisi, Sergey Diaghilev, 1906 yılında, Paris'teki Salon d'Automne⁸ de bir Rus sanatı sergisi düzenler. Bu serginin başarısı üzerine, 1908 yılında, Rus besteciler Rachmaninoff ve Rimsky-Korsakoff'un eserlerini konserlerle Paris'li izleyicilere tanıtır. Bu konserlerden sonra sunulan "Boris Godunov"⁹ operası da büyük beğeni alınca, Diaghilev, Rus balesinin yenilikçiliğini Paris'e tanıtmaya karar verir. St. Petersburg'daki Mariinsky Balesi'nin dansçıları, 1909 yaz mevsiminde, Paris'te, "Les Sylvides", "Cleopatra", "The Firebird (Ateş Kuşu)"¹⁰ ", "Şehzad"¹¹ " balelerini sergilerler. Gala gecesine katılan yüksek sosyete, bakanlar ve sanatçılar, büyülenir. Özellikle "Oryantaller (Doğulular)" olarak adlandırılan, Rus sanat geleneğinin doymuş renklerinin kullanıldığı ve 20. Yüzyılın modernizminin "ilkel, öz" arayışının belirgin olduğu dekor ve kostümleri Leon Bakst tarafından tasarlanan Ateş Kuşu ve Şehzad baleleri, Paris'in sanat ortamı üzerinde büyük bir etki bırakır. "Diaghilev'in aynı sanatçının sahne dekorları, kostüm ve aksesuarlarını tasarlaması ilkesi, izleyiciye 19. Yüzyıl tiyatrosunun sunamadığı bir görsel

8 Paris'te 1903'ten beri sonbaharda Petit Palais'te düzenlenen sanat sergileri. Serginin mekânı günümüzde Grand Palais olarak belirlenmiştir. <http://>

9 Rus Besteci Modest Mussorgsky'nin, Rus çarı Boris Godunov'un hayatını konu alan operası

10 Rus Besteci Igor Stravinsky'nin öncü müziğine dayalı modern dans gösterisi

11 Rus Besteci Rimsky-Korsakoff'un Binbir Gece Masalları'nı konu aldığı bale müziği

bütünlük sağlamaktaydı. Bu ilke Paris'teki diğer tiyatrolar tarafından da benimsenmiştir". (Behling 1977:5) 19. ve 20. Yüzyılın başında, Paris'in dünya sanatı için öncülüğü söz konusuysen, Rus balesi ve modası, Paris sanatı için öncü ve öğretici olur.

Rus sanatının Avrupa sanatı üzerindeki bu etkisi, "Rus Oryantalizmi" olarak adlandırılır. Batı'da 19. Yüzyılda Batı Avrupalı sanatçılar tarafından geliştirilen Oryantalizm¹² den farklı olarak, Rus Oryantalizminde, geleneksel Rus kültürü ve Rusya'nın Asya kökenli yerel haklarının kültürlerinden ilham alarak, yeni bir oryantalist tavır gelişmiştir.

Batı Modasında Modernist Dönüşüm

20. yüzyılın ilk yıllarında, sanat alanındaki öncü ve devrimci eserlerin üretimine karşın, kadın modası hâlâ bir önceki yüzyılın, kadın vücuduna bir kum saati görünümü veren korselerin kullanımı ile ortaya çıkan silüet in egemen olduğu Belle Epoque döneminin bir devamıdır. "Güzel Çağ" olarak Türkçe'ye çevrilebilen Belle Epoque dönemi, 1890-1914 yılları arasında, Avrupa ve ABD üst sınıfının lüks ve bolluk içerisindeki yaşam biçimine işaret etmektedir. Üst sınıftan kadınların, günde birkaç kez giysilerini değiştirdiği, davetler, balolar, yat ve tekne gezileri yaşamı belirlemektedir. Aynı yıllarda, üst sınıfın eğlence dolu yaşamına karşın, ABD ve İngiltere'de, kendilerini, kadın hakları için mücadeleye adanmış bir grup kadın (Suffragettes), ölümü göze alarak kendilerini duyurmaya çalışmaktadırlar.

1900'lü yılların başında, elektrik, telefon, sine-ma ve otomobil, Batı dünyasının günlük yaşamının bir parçası olmuştur.

20. yüzyılın ilk yıllarında, dünya kadın modasının merkezi Paris'tir. Avrupa ve ABD'deki varlıklı kadınlar, giysilerini Paris'ten satın almakta ya da diktirmektedirler. Moda dünyasının sözcüleri, Paris'te yayımlanan Gazette du Bon Ton, ABD kökenli Harper's Bazaar ve Vogue dergileridir. Paris'te Worth, Callot Soeurs, Paquin, Redfern, Lucille ve Doucet modaevleri öne çıkmaktadır.

¹²"Bu dönemin modasının getirdiği kadın bedesi Oryantalizm: 19. Yüzyılda, Avrupa'da sanat ve edebiyat alanında ortaya çıkan, özellikle Ortadoğu toplumlarına yönelik, gerçekçi olmayan, yüzeysel ve masalsı bir betimleme tarzı

ni imgesi, "olgun kadın"dır. Modayı takip eden bir kadının gardrobunda, elbiseler, paltolar, bluzlar, şapkalar, kürkler, şemsiyeler, yelpazeler, eldivenler, sabah giysileri, öğle saati ziyaret giysileri, otomobil ya da tren seyahati giysileri, öğlen, akşam yemeği giysileri, tören giysileri, balo, opera, bale, avcılık ve yat seyahati giysileri bulunmaktaydı"(-Nunn 1984:169).

20.yüzyıl modasında, kadınları özgürleştiren, korse ve tarlatandan kurtaran modacılar, Vionnet ve Lucille ile birlikte Paul Poiret kabul edilmektedir. Doucet ve Worth modaevlerinde çalıştıktan sonra, 1903'te kendi modaevini açan Poiret, 1905-1907 yılları arasında, devrimci tarzını ortaya çıkarır. Tasarımlarının öznesi, daha sonradan 20. Yüzyılın ideal kadın imgesine dönüşecek olan "uzun ve ince bir vücuda sahip, genç bir kadın" imgesidir. (Nunn, 1984:172) Belle Epoque döneminin solgun renklerine karşın, Poiret, döneminin Fovizm akımının güçlü renklerinden ve Ballet Russes'in sergilediği Şehrazad Balesi'nin kostümlerinden esinlenerek, tunik elbiseler, şalvar pantolonlar ve altın, gümüş ve boncuklarla işli gece elbiseleri tasarlamıştır. Paul Poiret'in daha sonraki tasarımlarında, illüstratör olarak görev verdiği Erté'nin eserlerinin büyük etkisi vardır. Erté'nin illüstrasyonları, Poiret'in esin kaynağı olmuştur. "Poiret, 1914 yılında, Harper's Bazaar dergisi için yazdığı yazılarda, Erté'nin illüstrasyonlarını kullanmıştır. Erté, biyografisinde, bu durumu bilmediğini, ancak, modaevleri için çalışan insanlar için bu tür uygulamaların o dönemde normal karşılandığını belirtir". (Behling 1977:63)

Sanat, moda ve tiyatro, 20. Yüzyılın başında birbirini yoğun olarak etkilemiştir.

1914 yılında, I. Dünya savaşının başlaması, tüm dünyada yaşam üzerinde yıkıcı etkisi olur. Bu durum, modanın daha önceki lükse yönelik tavrını değiştirmeye zorlar. "Fransız moda dergileri, neredeyse bir gecede, savaş öncesi modanın tutarsız, abartılı ve gülünç olduğunu ifade etmeye başlarlar. Modanın akılcı, pratik ve basit olması gerektiğini savunurlar (http.21).

Savaşın ilk yıllarında modanın kendini gösterdiği pek çok sosyal etkinlik düzenlenmez. Avrupa'da kadınlar, daha önceden erkeklerin yaptığı

işleri yapmaya başlarlar. Kadınların çalışma yaşamaına topluca katılımı, öncelikle giysilerini değiştirir. Kadınlar görevleri gereği, ceket ve yerden 15 cm. yüksek etek boyuna sahip etekli, takım elbiseler ve üniformalar, bileklerde bağlanan botlar, erkek giyiminin parçaları olan tulumlar ve pantolonlar giyerler. Korseler ve iç eteklikleri ortadan kalkar. Fransa'da, üst sınıfın kadınları, toplumsal dayanışmaya katıldıklarını göstermek için yaptıkları çalışmalarda giydikleri Kızılhaç Hemşiresi üniforması gibi üniformaları, Lanvin gibi modacılar diktirirler.

1915 ve sonrasında, Avrupa'da tüm kadın giyimi, kumaş üretiminin kısıtlanması ve üretilen kumaşların büyük kısmının asker üniformaları için kullanılması nedeniyle, sadeleşir. Kadınlar, el örgüsü uzun, belden bağlanan hırkaları, midi-etekliklerinin üzerlerine giyerler. "Yine de, 1916 kış mevsiminde, kadın takım elbiseleri, Rus tarzı, belden bağlanan bluzlarla daha feminen bir çizgi kazanır. 1917'deki düz çizgili eteklikler, kumaş sıkıntısının kaynakları". (http.21)

Savaşın sürdüğü, 1916 ve 1918 yılları arasında, kadın giysileri zarif çizgiler içermeye başlar. Kısalan etek boyları ve ceketlerde daha az kumaşlar kullanılır, kimi zaman farklı kumaşlar bir arada uygulanır. Elbiseleri süslemek için, işlemler yapmak, kol, yaka ve etek kenarlarının kürk biyelerle çevirmek, Rus devrimi sonrası Paris'e göç eden Rus aristokratları ve çevrelerinin giyim tarzı ve işlemlerinden etkilenerek gelişir. Paris'te yaşayan Rus kadınlar, bu işlemleri yapmak için modaveleri tarafından işe alınırlar. Basit kumaşlar, işlemlerle zenginleştirilir. Üretilmeyen lüks kürklerin yerine, gri yün astragan ya da pelüş kullanılır.

Savaş yıllarında Fransa'da haute couture(yüksek dikiş) giysi üretimi devam eder. Ülkenin ihtiyacı olan döviz akışı, yurtdışına satılan giysilerden kazanıldığı için, giyim endüstrisi, Fransa için stratejik olarak kabul edilir. Fransız Giyim Üreticileri Sendikası (Chambre Syndicale de la Couture) giyim endüstrisini ayakta tutmak ve uluslararası pazarı rakiplerine kaptırmamak için çabalar.

Erte'nin Moda İllüstrasyonlarının Art Deco Akımının Görsel Dilinin ve Kadın Modasının

Oluşumuna Etkileri

Moda tasarımcısı Paul Poiret, Rus Oryantalizminden çok etkilenmiş ve giysi tasarımlarında olduğu gibi, sahne için yaptığı tasarımlarda Erté ile birlikte çalışmıştır. Erté', Poiret'nin 1913 yılında prodüksiyonunu yaptığı "Le Minaret" adlı oryantalist temalı oyunun kostümlerinin hazırlanmasında görev almıştır. Resim 4'te, Erté'nin, bu gösteride rol alan oyuncu Mata Hari için yaptığı tasarım yer almaktadır.

Resim 1. Erté'nin Le Minaret oyununda Mata Hari'nin kostümü için yaptığı illüstrasyon (1913), mürekkepli kalem ve suluboya, 27x20 cm. özel koleksiyon, <https://www.Erte.us/bio.html> adresinden erişilmiştir.

Erté'nin Paris'te yaşamaya başladığı yıllardan itibaren yaptığı moda illüstrasyonları ve sahne sanatları için yaptığı dekor ve kostüm tasarımlarının Art Deco kadın modasının oluşumu üzerinde büyük etkisi vardır. Sanatçının kültürel kökeni, yetiştiği yılların Rus sanatının dönem modasına etkisi, yalnızca oryantalist giysi formları olarak değil, aynı zamanda, renkler üzerinde de ortaya çıkmıştır. "1909'a kadar, modayı takip eden Avrupalı kadınların gözde renkleri, leylak ve diğer pastel renkleri iken, Bakst ve Erté'nin tasarımlarından sonra, kadınlar, "moda üzerindeki Rus etkisi" olarak adlandırılan parlak, canlı kırmızı, turuncu, mavi ve mor renkli giysileri tercih etmeye başlamışlardır (Ruane, 1996:315)."

Sanatçının Rus aristokratik kökeni ve kişiliğinin oluştuğu yaşamının ilk yıllarındaki Rusya'daki

yaşam biçimi, Art Deco akımının aşırılıkları seven, parıltılı, lüks üst sınıf yaşamına yönelik tasarım anlayışı ile örtüşmektedir. Rusya'da devrim öncesi aristokratların varlıklı ve lüks yaşam biçimi ve Fransız sanatı etkileri altındaki doğulu kökenleri içinde yetişen Erté, Paris'te yaptığı tasarımlarda, kültürel kökenini, Paris'in yenilikçi atmosferiyle birleştirerek Art Deco akımının görsel dilinin oluşumunda büyük bir paya sahip olur. Hattâ günümüzde, bazı kaynaklar ona, "Art Deco'nun Babası" ünvanını vermektedir. Htp:5

Erté'nin Harper's Bazaar dergisinin 1915 yılı Ocak ayı, 1918 yılı Haziran ayı ve 1919 yılı Mart ayı sayılarının kapak illüstrasyonları, (Resim 2, Resim 6 ve Resim 7) sanatçının Art Deco akımının öncüsü olduğunu göstermektedir.

Resim 2. Erté'nin Harper's Bazaar Dergisinin Ocak 1915 sayısı kapağı, <http://www.blissfrombygonedays.com/home/2017/6/20/ert-the-father-of-the-art-deco-style> adresinden erişilmiştir.

Sanatçının Harper's Bazaar dergisinin, 1918 yılı Haziran ayı (Resim 3) ve 1919 yılı Mart ayı (Resim 4) sayılarının kapak illüstrasyonlarında, kullandığı siyah ve altın sarısı renkler, Eski Yunan sanatından aldığı süsleme motifleri ve akıcı çizgisi, abartılı, görkemli görsel dili, Art Deco akımının habercisi gibidir.

Erté, her iki illüstrasyonda da kendi "güçlü kadın" imgesini oluşturmuştur. Resim 4'te, bir gemi üzerinde, tek başına, dalgaları yöneten, rüzgârla elbisesi uçuşan, Yunan tanrıçalarını andıran kadın figürü, 20. Yüzyılın özgür kadını simgelemektedir.

Antik Yunan vazolarını andıran teknenin gövdesindeki siyah zemin üzerine beyaz renkle yapılmış Yunan süsleme motifleri, arka planda, fon olarak seçilen, altın sarısı renk, Art Deco akımının tipik görsel elementleridir.

Resim 3. Erté'nin Harper's Bazaar Dergisinin Haziran 1918 sayısı kapağı, <http://www.blissfrombygonedays.com/home/2017/6/20/ert-the-father-of-the-art-deco-style> adresinden erişilmiştir.

Resim 4. Erté'nin Harper's Bazaar Dergisinin Mart 1919 sayısı kapağı, <http://www.blissfrombygonedays.com/home/2017/6/20/ert-the-father-of-the-art-deco-style> adresinden erişilmiştir.

Resim 4'teki kadın figürü, doğayı yöneten bir Yunan tanrıçası olarak yorumlanabilir. İleriye doğru uzattığı sağ kolu ile kuşları ve güneşin doğuşunu yönetmektedir. Bu figür, uzun, güçlü ancak zarif gövdesi, kısa saçları ve elbisesi ile Art Deco döneminin kadın imgesini yansıtmaktadır. Kadın figürünün elbisesinin altın, turuncu renkleri ve akıcı çizgileri, güneşin altın rengi ve turuncu ışınları ile

bütünleşmektedir.

Erté'nin , I. Dünya Savaşı yıllarında, yaptığı moda illüstrasyonları, döneminin ünlü modacılarını etkiler ve esin kaynağı olur. Erté'nin 1915 yılında Harper's Bazaar için yaptığı haute couture (yüksek moda) illüstrasyonlarındaki asimetrik mendil etek boyları (Resim 5), önce Redfern ve Doucet'in 1915 koleksiyonlarında, daha sonra Vionnet'in tasarımlarında görülür. (Behling 1977:69) Erté'nin bu tarzını yansıttığı 1917 tarihli bir illüstrasyonu, dönemin haute couture gece giysilerini belirler. (Resim 6).

Resim 5. Erté, mendil etekli elbise, 1915 tarihli illüstrasyon <https://tr.pinterest.co/pin/294000681895264266/> adresinden erişilmiştir.

Resim 6. Erté, "L'Inoubliable Nuit, No.45", 1917, <https://www.invaluable.com/blog/erte-art-deco/adresinden> erişilmiştir.

Erté'nin, daha sonraları "spagetti askılar" olarak adlandırılacak olan, omuzlardan ince kordonlarla askılı tasarladığı gece elbiselerini, ilk olarak 1915 yılında yaptığı illüstrasyonlarında sunmuş, bu gece elbiseleri, savaş sonrası Fransız modacıları tarafından takit edilmiştir. (Behling, 1977:70)

Savaş sırasında Avrupa'da yüksek moda dergilerinin yayını durduğu için, Harper's Bazaar dergisinin varlığı, moda dünyası için çok önemlidir. Erté'nin savaş yıllarında yaptığı moda illüstrasyonları, dönemin modası için belirleyici olur. Sanatçı, illüstrasyonlarının yanında, açıklayıcı ifadelerle yaptığı elbiselerin, lüks kürkler, kadifeler ve altın ve gümüş işlemlerle nasıl süsleneceğini de belirtmektedir. Dönemin baskı teknolojisi nedeniyle bu illüstrasyonlar, siyah beyaz basılmakta, Erté, elbiselerinin renklerini yazıyla, detaylı olarak açıklamaktadır. Resim 7'de, Erté'nin Harper's Bazaar Dergisi için 1917 yılında yaptığı bir illüstrasyon ve açıklamalarının Türkçe'ye çevirisi yer almaktadır.

Resim 7: Erté'nin 1917 yılında Harper's Bazaar için yaptığı yaptığı elbise illüstrasyonları, <http://www.victoriana.com/erte-haute-couture-15-stunning-designs/> adresinden erişilmiştir.

Elbiselerin açıklamaları aşağıdaki gibidir:

Solda, Saten Elbise (1917), Siyah saten elbise, yalnızca kolları ve yakası görülen beyaz organze bir bluzla giyilir. Mavi kurdeleli şeritler, korsağı ve eteklik kısmını omuzlardan tuturmaktadır.

Ortada Akşam Elbisesi (1917), Erté'nin siyah saten elbisesi, üst kısım, kristallerle, kollar siyah kehribar ile işli ve pırlantalı kordonlarla omuza askılarla sabitlenmiş. İki parçalı eteğin ön kısmı, arkadan daha uzun, gümüş ile çizgili, eteğin ön kısmının, arkaya doğru uzanan parçasının içine, pırlanta ve kristallerle ejderha motifli işlenmiş.

Sağda: Dans Elbisesi (1917). Sosyeteye takdim balosunda Erté'nin "Le Printemps de la Vie (Yaşamın İlk baharı)" adlı elbisesini giyen genç kız, bütün arkadaşlarının kıskanç bakışlarına maruz kalacaktır, çünkü her genç kız, zarif saçaklı, solgun ipek güllerle süslü beyaz tafta dans elbisesini giymek isteyecektir.

Erté'nin modadaki öncü konumu, savaş sonrasında da devam eder. Erté'nin 1916 yılında tasarladığı kulaklara kadar erişen yüksek yakalı elbiseler, savaş sonrası, 1920'li yıllar Avrupa modasına ege-men olacaktır. (Behling, 1977:77)

Erté'nin Hollywood'da set ve kostüm tasarımcısı olarak çalıştığı yıllarda yaptığı tasarımlar ile, kendi üslubunu ABD'ye tanıtmış ve kostüm tasarımlarında, da Oryantalizm ile Art Deco üslubunu birleştirmiştir. Resim 8'de, Erté'nin 1925 yılında, Ben Hur filminde oynayan Carmel Myers için tasarladığı kostüm yer almaktadır. İsa Peygamber'in yaşamıyla bağlantılı bir öyküyü konu alan filmde, sanatçının tasarladığı kostüm, tarihsel dönemden çok Art Deco üslubunun Oryantalizmi'ni yansıtmaktadır.

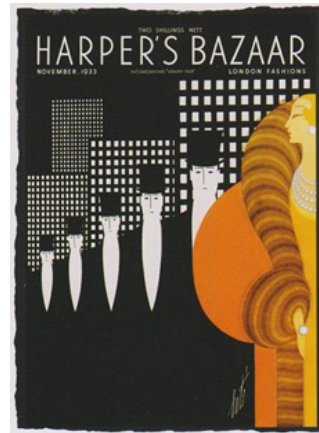

Resim 8: Erté'nin 1925 yılında, Ben Hur filminde oynayan Carmel Myers için tasarladığı kostüm, <http://www.bliss-frombygonedays.com/home/2017/6/20/ert-the-father-of-the-art-deco-style> adresinden erişilmiştir.

Erté'nin 1920'li yıllarda yaptığı moda illüstrasyonları, dönemin modern kadın imgesini yansıtmıştır.

Tarihçiler, modern kadını, moda ve tüketime saplantılı derecede düşkün, apolitik bir figür olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte, tarihçi Mary Louise Roberts, 1920'lerin Fransız stilini analiz ederken, savaş sonrası modasının, kadın özgürlüğünün, görsel eşdeğeri olarak sembolik bir işleve sahip olduğunu göstermiştir. Moda, yarı bağımsız bir politik dil oluşturarak modern kadının bir işareti olmuştur. Benzer bir eşdeğerlik de, 1920 ve 30'lu yılların moda dergileri, Vogue ve Harper's Bazaar'ın kapaklarında temsil edilen modern kadın imgesi için kurulabilir. Lepape ve Erté'nin illüstrasyonlarında, otomobiller ve şehir silüeti ile birlikte betimlenen "Flapper" modası, "Modern Kadın"ı, modernite ve kişisel özgürlük kavramlarıyla ilişkilendirmektedir.

Erté'nin tasarladığı, Harper's Bazaar Dergisinin Kasım 1933 sayısı kapağı, şehir ortamında kendini rahat hisseden modern kadın imgesinin bir örneğidir. (Resim 9). Uzun boylu, kısa saçlı, turuncu giysili kadın, geometrik çizgilerle betimlenmiş gökdelenler ve smokin giymiş erkeklerin önünde yer almaktadır. Kendinden oldukça emin bir şekilde, ona yönelik bakışlardan etkilenmeden durmaktadır. Kürklü paltosu ve parıldayan mücevherleri, onun zenginliği, gücü ve ekonomik bağımsızlığını yansıtmaktadır. (Berry, 2015:6-7)

Resim 9: Erte'nin tasarladığı Harper's Bazaar Kasım 1933 sayısı kapağı, <https://tr.pinterest.com/pin/275282595948391924/> adresinden erişilmiştir.

1920 ve 1930 yılları arasında Art Deco Batı kadın modasının kadın imgesi, androjen, kadınsı hatların vurgulanmadığı ince ve uzun bir vücuda sahip, kısa saçlı, hareketli, yerinde duramayan, eğlenceye düşkün genç kadındır. 1920'li yılların başında bu kadın imgesine "Flapper (uçarı)" adı verilir. Kadınların saçları kısadır (genellikle çene hizasında), beli ince gösteren korseler ve kabarık iç etekler çoktan ortadan kalkmıştır. Etek boyları diz hizasına çıkmış, bel çizgisi iyice aşağıya, kalçaya inmiştir. Günlük yaşamda vücudu rahat ettiren, omuzlardan aşağıya doğru akan, kalçada bir kemer ile düşük belli, triko, jersey gibi esnek malzemelerden yapılmış elbiseler giyilirken, gece elbiseleri, aynı çizgiyi, parlak, işlemeli ya pullar ve payetlerle süslenmiş, özellikle dans elbisesi olarak üretilen püsküllerle tekrarlamaktadır. Gece elbiselerinde, göğüs ve sırt dekolterileri vardır. Gece elbiselerinin ana renkleri, Art Deco akımının da ana renkleri olan, siyah, beyaz ve altın sarısıdır. Art Deco işleme motifleri, Yunan sanatından alınan meander motifleri, geometrik desenler ve özellikle geleneksel Rus sanatından alınan etnik ve egzotik desenlerdir.

Bu dönemin öncü modacıları Lanvin, Chanel ve Vionnet'dir. Savaş yıllarının, sade, rahat ve kadınları özgürleştiren giyim tarzı, 1914'te Paris'te bir şapkaçı dükkânıyla moda dünyasına giren Chanel için esin kaynağı olur. Chanel, savaş sonrası yaptığı tasarımlarının temelinde, bu ilkeleri sürdürür. Chanel'in kadın modasına bu dönemde yaptığı en önemli katkı, üst sınıfa, erkek giyiminden alınan pantolonu da içeren daha maskülen bir giyim tarzını benimsetmektir.

1920 sonrası Chanel'in tasarımlarında, Rus etkisi ortaya çıkar. Chanel'in haute couture gece elbiselerinin sade çizgisi, Rus tarzı işlemler ve aksesuarlarla hareketlendirilir. Bu işlemler, Rus devrimi sonrası Paris'e göç eden Rus aristokrat ailelerinin kızları tarafından yapılır. Chanel takı ve mücevher tasarımlarında Rus çarlık mücevherlerinden esinlenir.

Resim 10: Chanel, beyaz muslin elbise, 1925, <https://www.harpersbazaar.com/fashion/designers/g3098/history-of-chanel-1213/?slide=2> adresinden erişilmiştir.

Erté'nin 1915 yılında çizimini yaptığı, kalçaya kadar inen düşük belli elbiseler ve kimi elbiselerde ortadan kaldırdığı bel vurgusu, Chanel'den çok daha önce ortaya çıkmıştır.

Erté'nin tarzı, yalnızca Art Deco dönemi modacılarını değil, bütün 20. Yüzyıl boyunca, pek çok modacıyı da etkilemiştir. Yves Saint Laurent'ın 1976 yılında yaptığı Ballet Russes koleksiyonu ve Oscar de la Renta'nın imzası yerine geçen süsleme motifleri ve draperi tekniği, Erté'nin izini taşımaktadır. (http.13)

Değerlendirme

Erté, 20. Yüzyılın başında ortaya çıkan Art Deco akımı ve bu akımın etkisindeki kadın modasının oluşumunda büyük etkiler yapmıştır. Erté'nin, sade, akıcı çizgilerle betimlediği insan figürleri ve dekoratif motifleri, keskin bir detaya hâkimiyet içermekte ve sanatçının zengin hayal gücünden kaynaklanan, geçmişin ya da sanatçının yaşadığı çağın öykülerini aktarmaktadır.

Sanatçının Paris'teki ilk yıllarda yaptığı moda illüstrasyonlarının betimleyici ve akılcı dili, kısa zamanda, Art Deco üslubunun temelini oluşturacak, abartılı, hareketli ve dinamik çizgilere dö-

nüşürken, taşıdığı görsel değerler ile zamanını ve sonrasını etkilemiştir. Erté'nin geleceği öngören tasarımları, sanatçılar ve moda tasarımcılarının ilham kaynağı olmuştur.

Erté, yaşamını moda illüstratörü olarak kazanmaya başlasa bile, kısa zamanda, önce sahne sanatlarında tasarımcı olarak, daha sonraları, neredeyse görsel sanatların tüm dallarında ve endüstri tasarımında yaratıcı ve yenilikçi bir sanatçı olarak kendini kanıtlamıştır. Bir Rönesans sanatçısı gibi, birçok farklı alanda başarılı eserler üretmiştir.

Erté'nin, I.Dünya savaşı öncesinde, kadın modasının başkenti olarak kabul edilen Paris'te yaşaması, moda dünyasının önde gelen yaratıcı kişilikleriyle birlikte çalışması, moda alanında öncü olmasını sağlamıştır. I. Dünya savaşı öncesinde izleri ortaya çıkmaya başlayan savaş sonrası kadın modasının temel eğilimlerini farketmesi ve bu eğilimler üzerine moda illüstrasyonları yapması sanatçığı Art Deco kadın modasının habercisi konumuna getirmiştir. Erté'nin sanatçı kişiliği, zevkleri ve kişiliğinin oluşmasında etkili olan Rus kültürü de, Art Deco kadın modasına özel bir renk katmıştır. Eserlerinin üslubu ve görsel dili, yaşadığı dönemde, önce kadın giyiminde, daha sonra sahne sanatları ve Art Deco akımının görsel dilinin oluşumu üzerinde büyük etki yaratmıştır.

Kaynaklar

Arwas, Victor, "Art Deco", Londra: Academy Editions, 1992

Ayaydın, Abdullah, "Art Nouveau Akımına 21. Yüzyıl Perspektifinden Bir Bakış", Ulakbilge, 3-6 (2015): 59-73

Barbarosoğlu, Fatma K, "Modernleşme Sürecinde Moda-Zihniyet İlişkisi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı ve Sosyal Değişim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1995

Bat, Mikail," Moda Oluşturma Sürecinde Stratejik Planlama ve Halkla İlişkilerin Rolü", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi,

2008

Bayer, Patricia, "Art Deco Interiors, Decoration and Design Classics of 1920's and 1930's", Londra: Thames and Hudson, 1990

Behling, Dorothy, U., "French Courtiers and Artists/Illustrators: Fashions from 1900 to 1925", The Ohio State University, Phd Thesis on History, (yayımlanmamış) Ann Arbor, Ohio State University, 1977

Berry, Jess, "The 'New Look' Woman in the City and on the Street as Represented in Fashion Photography", Catwalk: The Journal of Fashion Beauty and Style, 4-1 (2015):1-18,

Cosbey, Sarah, "Diversity in Fashion and Women's Roles from 1873 to 1912", Iowa State University, Textiles and Clothing Major, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ames: Iowa State University, 1997

Duncan, A., "Art Deco", New York: Thames and Hudson, 1988

English, Bonnie, "A Cultural History of Fashion in the 20th and 21st Centuries, From Catwalk to Sidewalk", Londra: Bloomsbury Publishing, 2013

Erté, "Erté's Fashion Designs: 218 Illustrations from Harper's Bazaar, 1918-1932", New York: Dover Publications, 1981

Estorick, S., "Erté Graphics: Five Complete Suites Reproduced in Full Colour: Erté: Cinq Suites de Lithographies", New York: Dover Publications, 1987

Fahr-Becker, Gabrielle, "Art Nouveau", Köln: Könemann, 1991

Hillier, Bevis., "Art Deco Style", Londra: Phaidon Press, 1997

Ishiyama, A., "French Fashion Plates in Art Deco", Tokyo: Graphic-sa Publ., 1988

Koca, Emine-Dağlar, Gözde, "Politik Olayların Kadın Modasına Tematik Yansımaları Üzerine Bir Analiz", İdil 6-29 (2017): 349-366

Koç, Fatma, Saatçioğlu, K, Çelik, R., Nadas-

baş, S, E. , "Moda Tüketicilerinin Giysi seçimlerinde Trendler (Eğilim) Kullanma Durumları ve Giysi Stillerinin Belirlenmesine İlişkin Davranış Analizi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9- 43 (2016):2588-2600

Lepape, G., "French Fashion Plates in Full Color from Gazette du Bon Ton (1912-1925): 58 Illustrations of Styles by Paul Poiret, Worth, Paquin, and Others", New York: Dover Publications, 1979

Loving, K., "Erté Style Wearable Art, Eveningwear Created for a Specified Target Market, Colorado State University," Master of Science Thesis, Fort Collins, Colorado: Colorado State University, 2010.

Nunn, Joan," Fashion in Costume 1200-1980", Londra: The Herbert Press, 1984.

Pehtaş, Hafize, "Moda ve Postmodernizm", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2006

Ruane, Christine, "Clothes Make the Comrade, A History of Russian Fashion Industry", Russian History/Histoire Russe (1996), 23-1-4, s.311-344.

Sağocak, Mehtap, Tasarımın Sosyo-Kültürel Boyutu, Megaron, YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi (2007) 2-7:

Sunerli, Esra, Moda İllüstrasyonlarında Yeni İfade Biçimleri Üzerine, The Journal of Academic Social Science Studies, 68(2018), s. 183-194.

Tüfekçi, İlknur, "Hızlı Moda Ortamında Moda Bilincinin Ürün İade Davranışları Üzerindeki Etkisinin Araştırılması", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi: Erzurum 2014

Van de Lemme, A., "A Guide to Art Deco Style", JG Press: North Dighton, MA, 1998

Elektronik Kaynaklar:

http.1. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (02.02.2019, 18:00)

http.2//www.tdk.gov.tr/index.php?option=-

com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelime-sec=113031

http.3: https://www.francetoday.com/culture/art_and_design/Erté-history-art-deco-paris

(02.02.2019:18:06)

http.4: <https://www.Erté.us/bio.html> (02.02.2019, 18:15)

http.5: <https://www.forbes.com/sites/hannahelliott/2011/11/16/Erté-originals-remembering-the-father-of-art-deco/#310e44784e73> (02.02.2019, 18:23)

http.6: <https://www.creativereview.co.uk/Erté-enduring-appeal-art-deco/> (erişim tarihi, 02.02.2019, 18:32)

http.7: <https://www.europeana.eu/portal/en/blogs/history-fashion-illustration-europeana-fashion> (erişim tarih, 02.02.2019, 19:01)

http.8: <http://www.alyaka.com/magazine/paul-poiret-changing-face-fashion-illustration/> (erişim tarihi 02.02.2019, 19:42)

http.9: <https://fashion-history.lovetoknow.com/alphabetical-index-fashion-clothing-history/fashion-illustrators> (erişim tarihi, 02.02.2019, 19:52)

http.10: https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/1982/03/28/by-erte-renowned/141251c4-5bd8-4373-a793-3595bc916d-7c/?utm_term=.ff1f3d323e08 (erişim tarihi 05.02.2019: 15:09)

http.11: <https://www.vam.ac.uk/articles/diaghilev-and-the-ballets-russes> (erişim tarihi 05.02.2019, 15:45)

http.12: <http://www.blissfrombygonedays.com/home/2017/6/20/ert-the-father-of-the-art-deco-style> (erişim tarihi, 07.02.2019, 16:14)

http.13: <http://www.victoriana.com/erte-haute-couture-15-stunning-designs/> (07.02.2019, 16:35)

http.14: <https://www.invaluable.com/blog/erte-art-deco/> (07.02.2019, 16:44)

http.15: <https://www.thecultureconcept.com/>

collecting-bakelite-jewellery-by-di-pickett-guest-author (erişim tarihi, 07.02.2019, 16:56)

http.16: <https://en.parisinfo.com/paris-show-exhibition/135913/salon-d-automne> (erişim tarihi, 08.02.2019, 15:10)

http.17: <http://www.milliyetsanat.com/haberler/sanat-terimi/art-deco/7639> (erişim tarihi 19.02.2019)

http. 18 : <https://sanatsozlugum.blogspot.com/2011/08/arts-and-crafts-akimi.html>

http 19: https://www.thebhc.org/sites/default/files/Champsaur_0.pdf (erişim tarihi 24.04.2019)

http.20: <https://www.harpersbazaar.com/fashion/designers/g3098/history-of-chanel-1213/?slide=2>

http.21: <https://glamourdaze.com/category/1920s-fashion>

http. 22. <https://image.glamourdaze.com/2014/05/1928-Designer-Evening-Dresses-by-Edward-Steichen.jpg>

http.23: https://www.jstor.org/stable/24660930?seq=5#metadata_info_tab_contents

http.24: https://www.academia.edu/18351616/Selling_the_Art_Deco_Lifestyle_The_Distinction_of_the_Modern_Woman_in_1920s_Fashion_Illustration

http.25: <https://tr.pinterest.com/pin/275282595948391924/>

http.26: <https://tr.pinterest.com/pin/294000681895264266/>

THE INFLUENCE OF ERTE AND HIS DESIGNS ON THE EMERGENCE OF THE ART DECO MOVEMENT AND 20TH CENTURY FASHION

F. Engin Alpat* Aytül Papila**

Çukurova Üniversitesi, alpat35(at)gmail.com
Beykent Üniversitesi, apapila(at)beykent.edu.tr

Alpat, Engin, Papila Aytül "The Influence Of Erte And His Designs On The Emergence Of The Art Deco Movement And 20Th Century Fashion". idil, 57 (May 2019): s. 559-576. doi: 10.7816/idil-08-57-03

Abstract

The aim of this article is to investigate the contributions of cultural background, talent and artistic style of Russian born French artist Erté (Romain de Tiroff) on the changes on women's fashion at the beginning of the 20th century Europe and the emergence of Art Deco industrial design and art movement. The contribution and pioneering role of the creativity of the artist on the 20th century women's fashion and visual language of Art Deco movement are examined, on his fashion illustrations and set and costume designs for theatres, revues in Paris and USA.

Keywords: Industrial design, fashion, Erté, Art Deco, 20th century women's fashion

Article History:
Arrived: January 4 2019

Revised: January 17 2019

Accepted: February 10 2019